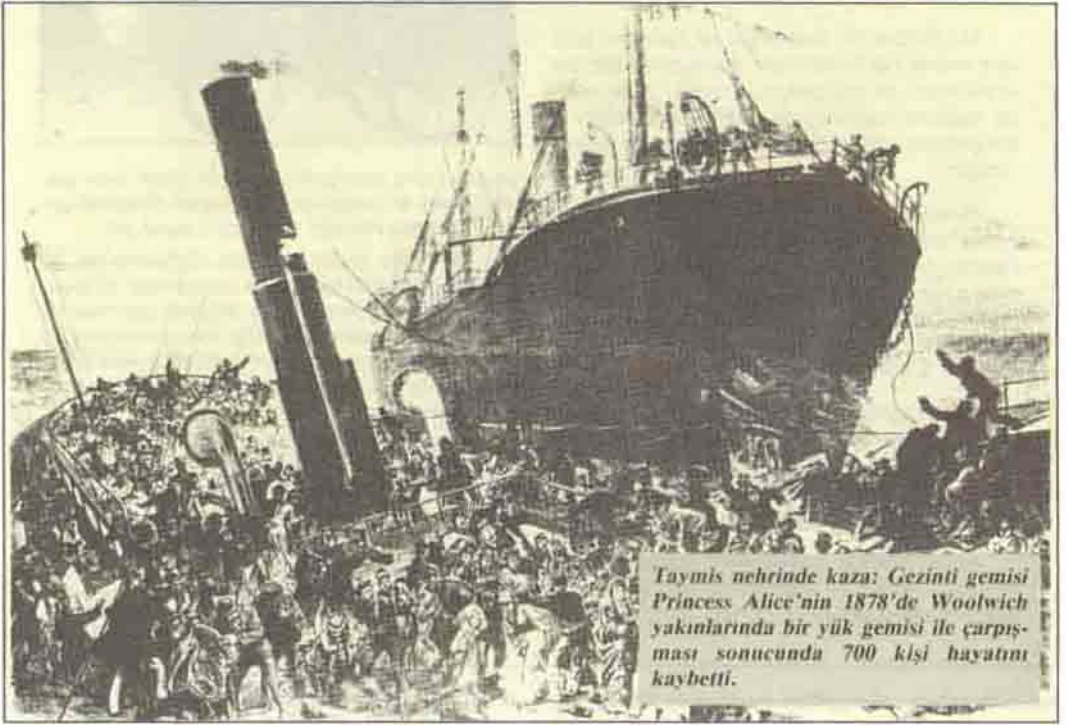

KAZA VE FELÂKETLERDEN DERS ALMALIYIZ

Taymis nehrinde kaza: Gezinti gemisi Princess Alice'nin 1878'de Woolwich yakınlarında bir yük gemisi ile çarpışması sonucunda 700 kişi hayatını kaybetti.

Mick HAMMER

Geçen yüzyılda, halka açık yer ve araçlarda meydana gelmiş olan korkunç kaza ve felâketler, daha az can kaybı ile de olsa, günümüzde gene tekrarlanmaktadır.

Saat, akşamın yedisi idi. Takvim, 8 Aralık 1863'ü gösteriyordu. Şili'nin Santiago şehrindeki La Compania kilisesinde binlerce kişi bir kullama töreni için toplanmıştı. Törenin bu son gününde, kilise daha resmî açılış saatinden önce dolup taşmış; 3000 kadar kadın ve çocuk, önde ahşap bir mihrabın yakınındaki en iyi yerleri kapmak için yarışmıştı. Geç gelenlerden en aşağı 500'ü, dışarıda kalmıştı. Yerel "El Mercurio" gazetesi, kilisedeki sahneyi şöyle anlatmıştır: "Her köşede, kornişlerde, tavanda ve özellikle yüksek mihrabın üzerinde yağ, petrol, parafin ve dünyanın her çeşit yakıtıyla aydınlanan lambaların ışıkları, ışıldayıp parlıyordu. Kilise bir alev cümbüşü içinde gibiydi. Muslin ve tül perdelerse dalgalanıp duruyordu".

Tam tören başlayacağı sırada, yağ lambalarının dan birini yakmakta olan bir çocuğun ayağı kaydı ve alevler etrafı tutuşturdu. Bu, daha önce de birkaç ke-

re olmuştu; onun için törene katılanlar yangının herhalde gene kolaylıkla söndürülebileceğini sandılar. Ne var ki, alevler 23 metre yüksekliğindeki ahşap mihrabın üzerindeki örtü ve diğer süslemelere atlayarak hızla on beş yıl önce boyanmış tahta tavana erişti. Tavan çayır çayır yanmaya başladı.

Törene katılanlar, tehlikenin farkına vardıkları zaman, çoğu için artık iş işten geçmişti. Killenir önde üç kapısı vardı; fakat ancak ortadaki kullanılıyordu. Öteki iki kapı, sıkı sıkıya kapatılmıştı. Yan tarafta da iki kapı vardı; ama kadın ve çocuklardan çoğu orta kapiya yığıldılar. Kısa bir süre sonra, kapının önünde yarı baygın bir insan yığını birikmişti. At üzerindeki bir kovboy, kemendini kullanarak kadınlardan birkaçını kurtarmayı başardı. Lambanın etrafı tutuşurmasıyla alevlerin kiliseyi sarması arasında sadece 15 dakika geçmiş ve bu süre içinde 2500 kişi hayatını kaybetmişti. Olay, insan kaybı açısından dünyanın şimdiye kadar kaydedilmiş en büyük yangın felâketidir.

Günümüzden 130 yıl önce olmasına rağmen, La Compania'daki yangın 1987'de Londra'nın King's Cross metro istasyonunda meydana gelen yangın faciasıyla paralellikler göstermektedir. King's Cross'

ta 31 kişi ölmüştü. Her iki olayda da yangını ahşap yapılar körüklemiş, boyalar alevlerin yayılmasını kolaylaştırmıştı. Her iki halde de olayın gözlenişi ile felâketle sonuçlanması arasında sadece çeyrek saat geçmişti. Her iki olaydan önce, benzer yangın başlangıçları olmuştu. Bu olayların bir gün büyük bir felâketle sonuçlanabileceğini düşünmek için bir dâhi olmak gerekmiyordu. Gene Mayıs 1985'te, 56 kişinin öldüğü Bradford futbol stadyumu faciasında, ahşap tribünler tutuşmuş ve çıkış kapılarının yetersizliği insan kaybının artmasına sebep olmuştu.

Evvelki yıl, Londra'nın Taymis nehrinde Marc'hioness'in batması ve 51 kişinin hayatını kaybetmesi ile sonuçlanan deniz kazası, 1878 yılındaki Princess Alice kazası ile çok daha yakın paralellikler göstermektedir. Yalnız, Victoria devrinde olan önceki deniz kazasında 700 kişi ölmüştü. Her iki eğlence vapurunda da yolcular geceleyin müzik dinler ve dans ederken, yük gemileriyle çatışma meydana gelmişti. Her iki kazada da vapurlar batmış, yük gemileri yüzer durumda kalmıştı. İki halde de gece karanlığı, kazazedelerin kurtarılmasını engellemişti. Ondokuzuncu yüzyıldan beri, hızlanan teknolojik gelişmeler de kazaların artmasına sebep olabilmektedir. Eskiden, İngiltere'deki kömür ocaklarında büyük grizu kazaları oluyordu. 1815'te Sir Humphrey Davy, emniyet lambasını icat etti. Bu da lamba alevini tuşturucu gazlardan tecrit ettiği için, grizu patlaması tehlikesini büyük ölçüde azalttı. Ne var ki bu güvenlik önlemi, ocak sahiplerini eskiden çok tehlikeli sayılan damarlara kadar inmeye teşvik etti. İngiltere'deki kömür madeni kazalarının sayısı da azalacağına gitgide arttı ve 1860 ilâ 1990 yılları arasında en yüksek düzeye erişti. Ancak 1911 tarihli Kömür Ocakları Kanunu'nun getirdiği ayrıntılı güvenlik önlemlerinden sonra, kaza sayısında bir azalma sağlanabilmiştir.

Ondokuzuncu yüzyılda, Avrupa'dan Amerika'ya göçmen getiren gemiler, maalesef yolda sık sık batmış ya da yanmıştır. Mart 1879'da, Liverpool'den New York'a hareket eden ve devrin en mükemmel buharlı gemilerinden olan Atlantis, Nova Scotia kıyası açıklarında uzun süre fırtınayla boğuşmuştu. Geminin yakıtı azaldığından, kaptan en yakın liman olan Halifax'a sığınmaya karar verdi. Yalnız, kıyıda görüldüğü bir feneri, Halifax limanının girişindeki bir fenerle karıştırdığından, gemiyi kayalara oturttu. Kazada 481 kişi öldü.

Yeni teknoloji, kazaların çeşidini de artırmaktadır. Dünyanın ilk modern demiryolu olan Liverpool-Manchester hattı, 1830'da hizmete açıldığı gün, ilk kurbanını da verdi: Eski avam kamarası başkanlarından William Huskinson, tren tekerleklerinin altında kalmıştı. İlk büyük tren kazası ise, 1856'da oldu. Filadelfiya dışındaki bir tren çarpışmasında, geziye çıkmış 66 çocuk hayatını kaybetti.

Ondokuzuncu yüzyılda, tiyatro ve toplantı salonu gibi geniş insan kütlelerini barındırabilen yapılar da, gerek orada toplananların sayısı, gerekse yetkililerin tecrübesizliği yüzünden büyük kaza ve

kargaşalıklar meydana gelmiştir. Bunların en önemlilerinden biri, 1881 Temmuzunda Sunderland'daki Victoria Hall'de olmuştur. Orada ünlü sihirbaz ve vantrolog Alexander Fay, bir cumartesi öğleden sonrası, çocuklar için özel bir gösteri düzenlemişti. Çocukların hemen hepsi galeri ve parterde toplanmış bulunuyordu. Çocukların çoğu için gösterinin en ilgi çekici yanı vantrolog konuşması değil, Fay'ın her çocuğa vereceğini vadettiği oyuncaklardı. Fay'ın yardımcılarından birinin, oyuncakları dağıtmaya başlamasından biraz sonra, oyuncuların her çocuğa yetmeyeceği söylentisi dolaştı. Bunun üzerine, çocukların hücumundan kaçan yardımcı, odalardan birine sığındı. Odanın kapısı, ancak bir kişinin zorlukla geçebileceği biçimde aralanabiliyordu. Çocukların bu kapiya yığılmasından ileri gelen sıkışıklıkta, 183 çocuk öldü.

Kalabalıkların kontrolü, evvelki yılın Temmuzunda Mekke'de ve Sheffield'in Hillsborough futbol stadyumunda meydana gelen ölüm olaylarının gösterdiği gibi, bir problem olarak kalmaktadır. Sheffield'te polis stadyuma girmek ve yığılmış kalabalığın tazyikini azaltmak için stadyum kapılarından birini açmıştı, kalabalığın buradan tribünlere akını sırasında 95 seyirci ezilerek ölmüştü. Mekke'de ise, 1400 hacı, bir tünelde sıkışarak hayatını kaybetmişti.

Patlayıcı maddelerin imal ve depolanması da birçok kazaya neden olmuştur. Bunların en gariplerinden biri, 1856'da Osmanlı yönetiminde bulunan Rodos'ta olmuştur. Şimdi "şövalyeler sarayı" diye adlandırılmakta olan binada depolanmış olan barut, bir yıldırım isabeti ile havaya uçmuş, felâkette 4000 kadar kişi ölmüştü.

Son perde: 1881'de Viyana'nın Ring tiyatrosunda çıkan yangın, hızla sahneden seyirci bölümüne sıçrayarak 640 kişinin ölümüne yol açtı.

Gazla aydınlatma ve yanabilir döner sahneler, birçok tiyatro yangınına yol açmıştır. Covent Garden opera evi, ondokuzuncu yüzyılda iki kere yanmıştır. 1856'da çıkan ve kimsenin ölmediği ikinci yangında, Londra'nın yarısı ve bu arada Prens Albert ile Kraliçe Victoria, olayı seyre gelmişti.

İngiltere'deki en feci tiyatro yangını, 1887'de Exeter'de olmuştur. 700 kişi, bir yıl önce açılmış bulunan tiyatrodaki gösterilmekte olan bir dramı seyretmeye gelmişti. Tam bir sahnenin ortasında, perde düştü. Seyirciler bu sakarlığa kahkahayla gülerken, perdenin altından dumanlar yükselmeye ve kıvılcımlar çıkmaya başladı. Bir seyircinin ifadesine göre, 10 saniye içinde alevler bütün tiyatroyu sarmış bulunuyordu. Fazla dolu olmayan parter, loca ve balkondakilerden çoğu, kolaylıkla kendilerini tiyatro dışına atabildikleri halde, en ucuz yer olan galeride yığılmış olan seyirciler kaçmayı başaramadılar. Çıkan kargaşalık yüzünden, yardım ekipleri içeriye girmekte zorluk çektiler ve polis itfaiyecilere yer açmakta gecikti. Tam son kazazedeler dışarı çıkarılırken, bir gaz patlaması oldu. Sonunda, 188 kişi hayatını kaybetti. Tiyatro yöneticileri ölü sayısının yüksekliğini çıkan paniğe bağladılarsa da yapılan resmî soruşturma, işin öyle basit olmadığını gösterdi. Bir kere, üst galeriden ancak tek bir merdivenle iniliyordu. Merdiven girişinden 3-4 metre önce, hiçbir yere çıkmayan kör bir dönüş vardı ve doğru çıkış ise yolu daraltan bir sütun ile engellenmişti. Zaten ölümlerin çoğu, bu bölümde meydana gelmişti.

Bu kaza, aslında o yıl Avrupa'da meydana gelen ikinci tiyatro felâketi idi. Mayıs ayında Paris'teki Opéra Comique, sahnenin ön perdesinin tutuşması sonucunda yanmış ve 200 kadar kişi ölmüştü. Paris gazetelerinden Le Temps, bu konudaki bir makalesinde, Opéra Comique ile Exeter faciaları arasındaki benzerliğe değinmiş ve tiyatroların elektrikle aydınlatılması gerektiğini belirterek, yanıcı malzemenin yasaklanmasını istemiş; ayrıca birden fazla çıkış olmasını, polis ve itfaiyenin devamlı denetim yapmasını, koltukların seyirciler ayağa kalktığı zaman otomatik olarak kapanmasını teklif etmişti. Bunlar günümüzde standart güvenlik tedbirleri olarak uygulanmaktadır.

Şehirlerdeki evlerin çoğunun ahşap olduğu günlerde, büyük yangınlar olağandı. Dünyadaki şehirlerin çoğu, şu veya bu tarihte böyle bir yangın yüzünden harap olmuştur. 1835 New York yangını, karşılaştıkları malî kayıpları dolayısıyla değil, fakat buraları yandı için yangın sigorta şirketlerinin iflasına sebep olmuştu. Şehir yangınlarının verdiği büyük hasara rağmen, insan kaybı her zaman o kadar büyük olmamıştır. Meselâ 1666 yılındaki büyük Londra yangını, şehrin büyük kısmını harap etmekle birlikte sadece 8 kişinin ölümüne yol açmıştır.

1871 Şikago yangını, ondokuzuncu yüzyılın en büyük yangınlarından biridir. Yangında, şehrin 9 kilometrekarelik alanı tahrip olmuş, % 95'i ahşap olan kırk bin ev ve bu arada Chicago Tribune gazetesi-

nin bürosu yanmış; 250 kişi ölmüştü. Bir ahırda başlamış olan yangın, on dört hafta sürmüş olan bir kuraklık devresinin sonunda ortaya çıkmış ve güçlü bir güney rüzgânı alevleri körüklemişti. İtfaiyeciler ise, bir gece önceki başka bir büyük yangını söndürürken yorgun düşmüşlerdi. Şikago yangını, ancak binaları yangın atlamaz bir kuşak yapmak üzere çepeçevre dinamitledikten sonra söndürülebilmektedir.

Bu yangından bir gün sonra, Wisconsin'in ortasında bulunan ahşap yapılı Peshtigo kasabasında, gene kuraklıkla rüzgânın körüklediği bir yangın çıktı. Basın, Şikago yangını ile meşgul olduğundan, Peshtigo yangını önce ilgi uyandırmadı; halbuki yangında, kasabanın 2000 kişilik halkından, 1150'si ölmüştür.

Ondokuzuncu yüzyılın en korkunç felâketi, 1896'da yeni Çar İkinci Nikola'nın taç giyme töreni sırasında meydana gelmiştir. Kutlamaların bir bölümü olarak, şehrin girişindeki açık bir alan olan ve Hyde Park'tan daha büyük bir yer kaplayan Khodinsky düzlüğünde bir şölen verilecekti. Tahta çıkmasının şerefine, Çar'ın hediyeler dağıtması bekleniyordu. Daha sabah 5'te, yarım milyon kişi bu hediyelerden almak için toplanmıştı. Çörek ve sucuk paketlerinden oluşan hediyelerin dağıtımına ancak saat 10'da başlanabildi. Halkın bunlara hücumu o kadar korkunç oldu ki, paniğe kapılan dağıtıcılar, üzerlerine hücum edenlerin tazyikini azaltmak için paketleri rastgele halkın arasına atmaya başladılar. Ancak zeminin düz olmaması yüzünden, insanlar paketleri kapışırken yerlere yuvarlanıyor ve The Times muhabirinin sözleriyle, "dövüşüyor, ezilerek ve birbirlerini çiğneyerek ölüyorlardı". Olaydaki can kaybı, 5000 kişi kadardı.

Günümüzde daha sıkı güvenlik kuralları, yanmayan malzeme kullanımı, daha iyi tıbbî bakım ve aydınlatmada elektrik kullanılması gibi önlemlerle, ölümlerin geniş ölçüde azaltılması sağlanmıştır. Ne var ki, modern teknoloji, yeni kazaları da beraberinde getirmiş bulunmaktadır. Misal olarak uçak kazalarını söyleyebiliriz. 1985'te, Manchester hava limanında yanan bir charter Jet'te 55 kişi ölmüş; Aralık 1988'de, İskoçya'daki Lockerbie kasabasına düşen Panamerikan şirketine ait jumbojetteki 259 kişinin hepsi hayatını kaybetmiştir. Bir ay sonra, Nottingham yakınındaki Kegworth'te bir İngiliz Midland jet uçağı, M1 karayolu üzerine zorunlu iniş yapmaya kalkışınca, 47 kişi canından olmuştur.

Bir kazanın, nereden itibaren felâket sayılacağı konusunda uzlaşma yoktur. Ancak Bradford Üniversitesi felâket timi, ölenlerin iki rakamlı sayılara eriştiği, yani 10'u bulduğu ve aştığı olayları bir felâket olarak nitelendirmektedir. Eğer bu tanıımı esas olarak alırsak, Avrupa'daki böyle olayların, son on yıl içinde çok arttığını ve 100 yıl öncesine göre iki katına çıktığını söyleyebiliriz.

New Scientist'den kısaltarak çev.:
Dr.Ergin KORUR